

Іван Монолатій

Західноукраїнська етнополітична сфера:
ідентичності, потенціали, інтерпретації
(підсумки студії з ретроспективної політології)

*Od Prutu – strzałą – przez łuk gór Karpackich
Niech pozdrowienie me leci po szczytach,
Aż Was powita i spocznie na Tatrach,
Jak tęcza, łukiem skąpana w błękitach¹.*

Впровадження до тематики: PRO ET CONTRA

Обрана для аналізу західноукраїнська етнополітична сфера немає жодних особливих припад. Свій символічний родовід досліджувана сфера могла б вести ще з пізньоримського часу. Зокрема населення Східнокарпатського регіону приймало активну участь в розвитку подій на європейських теренах, при тому що етнічні спільноти варварської Європи не існували незалежно одна від одної, перебували у постійних зіткненнях та взаємодії між собою. Варто визнати, що Прикарпаття лише почасти було інтегровано у пізньоримський час, а от Українське Закарпаття (область верхньої течії р. Тиса) було частиною «буферної зони» між Римською імперією і більш віддаленим варварським світом. Саме цю територію не оминали потужні поліетнічні міграційні потоки². Така думка важливіша подвійно, якщо зважатимемо на тезу, що кордони цивілізації закінчувалися римськими *limes* (потракованими взірцями

¹ Z.M. Bessażanka, *Słoneczne loty. Poezje*, Kołomyja 1933, s. 58.

² Л. Вакуленко *Українські Карпати у пізньоримський час (етнокультурні та соціально-економічні процеси)*, Київ 2010, с. 251, 253, 255–256.

римської спадщини), яким був у цій частині європейського континенту Дунай, а відтак – аж до XX сторіччя – території правого берега р. Дніпро вважалися Центрально-Східною Європою, натомість землі на Дніпровому лівобережжі – сферою впливів Москви і «заслужували», аби їх називали периферією Східної Європи з гравітаційним центром у Московщині³.

Переконаний: те, що починалося на Галичині як результат більш-менш успішних колонізаційних стратегій і централізованого управління у межах багатоетнічної федерації, врешті дійшло до свого логічного завершення, або унаслідок воєнно-політичного конфлікту, або через «затирання» ознак етнополітичності на догоду тоталітаризмам XX ст., нацизму і/або комунізму, а відтак спроб творення моноетнічних суспільств. А вони, звісно, вже були позбавлені етнічного різноманіття і, як їм здавалося, етнонаціональних проблем.

Тож говорити про західноукраїнську етнополітичну сферу можна лишень у конкретних межах кінця XVIII – першої половини XX ст. І хоча її витoki криються, щонайменше, у Середньовіччі, яке було першою, документально-знаною осінню для бездержавних етносів, які мусили пережити ще й забуття-зиму, відродження-весна настала лише через декілька сторіч, коли етнічність та націоналізм народили етнополітичну сферу, а вона явила світові своє потомство – *етнофори* (індивіди, які є носіями певних соціокультурних вартостей) та *ідентиди* (інструменти, підсвідомо використовуючи які, індивіди ідентифікують себе з групою і визначає своє місце у соціумі). Хто був кому більша рідня, – земля і/або кров, – питання риторичне.

Досліджувана етнополітична сфера має, сказати б, межовий, граничний вимір, цілком конкретний «вік»: 1772 р. («перший» розбір Речіпосполитої, анексія Галичини Австрійською імперією) – 1943 р. (Друга світова війна, спричинений нацистами Шоа – фактичне зникнення галицького єврейства, а, отже, й ознак етнополітичності на Галичині; для більших доказів щодо верхньої хронологічної межі можна додати й депортації советами поляків з Галичини 1944 р., аж до акції «Вісла» 1947 р. на українсько-польському пограниччі включно). Тож, найперше, після 1943 року, а в ширшому сенсі, після Другої світової війни, західноукраїнська етнополітична сфера – фантом. Інколи фантомні болі з рецидивами пам'яті-забуття проявляються у сучасних Україні чи Польщі, майже ніколи – у Австрії, Німеччині чи, скажімо, в Ізраїлю. Відповіді на питання «чому» криються у статусі і/або престижі тих держав (або,

³ J. Sowa, *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Kraków 2011, s. 17.

вірніше, націоналізмів), до народження яких була причетна й досліджувана у цій книжці етнополітична сфера.

Особливості західноукраїнської етнополітичної сфери як периферійного регіону, як і у решті регіонів тогочасної *винайденої* Східної Європи⁴ зазвичай передбачали такий собі джентльменський набір як-от: етнонаціональну та етносоціальну структури населення, функціонування дихотомії «свій» – «чужий», еволюцію ідентитів через релігійну та етнічну самоідентифікацію, політизацію етнічностей, етнополітичну мобілізацію, міжетнічні суперечності і конфлікти (конкуренція за дефіцитні ресурси), міжетнічні компроміси й консенсуси (каталізатори і шляхи досягнення порозуміння «своїх» і «чужих»), а також сприйняття «іншості» на груповому та індивідуальному рівнях.

На такий «подарунковий набір» завжди впливали пріоритети етнонаціональної політики й специфіка інтеграції підпорядкованих груп в «єдиний» етнополітичний організм держав, що по чергово маркували західноукраїнську етнополітичну сферу як «свою» частину-колонію своїх імперій (Габсбурзька монархія, Російська імперія), «свою» частину суверенних новітніх національних держав (Західноукраїнська Народна Республіка, Друга Річпосполита), «свою» окуповану тоталітарними державами імперського штибу (Советський Союз, Третій Райх) територію на підставі *Ius ad bellum*. Не зайве пригадати, що важливими тут завжди були й артикулятори етнонаціоналізмів. Не лише вони, а й інші чинники, дають чіткі відповіді про функціональність етнічного каталізатора в умовах етноконфесійної самоізоляції, інституціоналізацію етнічних політичних акторів, або захист ними своїх групових прав.

Західноукраїнська етнополітична сфера є мітом. Це означає, що саме міт уможлиблює її географічну та історичну локалізацію, а будь-які розмови про неї є *реконструкцією* того, що ніколи нею не було. Цей міт – сучасна спадщина колишньої периферійної багатоетнічності, і спосіб ідентифікації акторів етнополітичної сфери, водночас⁵. Зрештою, західноукраїнська етнополітична сфера, це ще й приклад *уявленої спільноти*, яку створили не лише українці (якщо говоритимемо з позицій локалізації досліджуваного хронотопу в сучасній Україні), а й «інші свої», передусім поляки, євреї, німці та інші⁶.

⁴ Див.: Л. Вулф, *Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва*; пер. з англ. С. Біленький за участі Т. Цимбала, Київ 2009.

⁵ L. Wolf, *Idea Galicji. Historia i fantazja w kulturze politycznej Habsburgów*, tłum. T. Bierón, Kraków 2020, s. 17–29.

⁶ Zob.: E. Brix, *Galicja jako „austriacki” mit*, *Mit Galicji*, red. J. Purchli, W. Kosa, Ż. Komar, M. Rydiger, W.M. Schwarca, Kraków 2014, s. 99–105; W. Łazuga, *Galicja jako „polski” mit*, *idem*, s. 107–113; J. Hrycak, *Galicja jako „ukraiński” mit*, *idem*, s. 115–119; L. Wolff, *Galicjyjscy Żydzi. Mity imperialne i tożsamości prowincjonalne*, [w:] *ibidem*, s. 122–128.

Західноукраїнська етнополітична сфера має свої семантичні категорії. По-перше, вона є поняттям, яке зумовлене загальним історичним процесом, на який вплинули етнічна і релігійна належність її акторів, які були репрезентантами політичної історії східноєвропейського регіону. По-друге, західноукраїнська етнополітична сфера є мітологізованим явищем, авторство якого належать і належатиме постколоніальним (постімперським, посттоталітарним) політичним режимам, з часу її функціонування (і до зникнення) аж до нині. По-третє, західноукраїнська етнополітична сфера є витвором ідеологічних мовних структур (лінгвістичних націоналізмів), «грою мов» периферійного регіону. Саме ця «гра» визначає оптику (естетику), відображає атмосферу (ауру) і детермінує функцію (політична диспозиційність) периферійного регіону, конструює етнопериферійність.

Західноукраїнська етнополітична сфера є прикладом етнічного (національного) габітусу, який більшою мірою, ніж ідентичність дозволяє реконструювати габітус периферійного регіону, вдало його структурувати. Саме тому важливими є не лише ідентичності, а й потенціали та інтерпретації досліджуваного хронотопу, який вже почасти став об'єктом уваги науковців – істориків, політологів, етнодержавознавців. Однак варто зауважити: сучасний історіографічний доробок міг би уміститися на одній полиці, адже у хронологічних межах цього регіону вже, окрім власне моїх публікацій з етнічної історії пізньогабсбурзької Галичини (до 1914 р.)⁷, маємо ґрунтовні монографії Володимира Великочого і Миколи Лазаровича (період ЗУНР–ЗОУНР), Максима Гона (міжвоєння) і Василя Гулая (період Другої світової війни)⁸. Саме у них *західноукраїнська етнополітична сфера* (західноукраїнські землі, Західна Україна) (хоча й не завжди однаковою мірою) є сценою, на якій відбуваються етнополітичні явища та процеси, зокрема гра рівно- та різностатусних етнічних політичних акторів. На жаль, зазначена мною тематика не може по-

⁷ Див.: І. Монолатій, *Жити і давати жити іншим. Німецький дискурс західноукраїнської етнополітичної сфери*. Івано-Франківськ 2008; *idem*, *Західноукраїнська етнополітична сфера: суб'єкти і тенденції імперського простору*, [w:] „Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України”, вип. 37, Київ 2008, с. 74–83; *idem*, *Єврейський дискурс західноукраїнської етнополітичної сфери (кінець XIX – початок XX ст.)*, [w:] „*Judaica Ukrainica*”, Vol. 1, Київ 2012, с. 73–110; *idem*, *Etnopolityczna strefa zachodnioukraińska na obszarze imperium Habsburgów: doświadczenie w państwie wielonarodowościowym i wielowyznaniowym*, „*Polityka i Bezpieczeństwo*” 2012, Vol. 4, s. 221–242.

⁸ Див.: В. Великочий, *Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР*, Івано-Франківськ 2003; М. Лазарович, *Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз*, Тернопіль 2013; М. Гон, *Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період*, Рівне 2006; В. Гулай, *Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни*, Львів 2011.

хвалитися увагою до неї дослідників у період Першої світової війни. Цей факт значно утруднює образ цього периферійного регіону 1914–1918 рр. Єдиним дороговказом тут досі є монографія згаданого вище Володимира Великочого, яка, однак, мала інше дослідницьке завдання⁹.

Слід зауважити, що вперше поняття «західноукраїнська етнополітична сфера» використав 2007 р. Максим Гон у докторській дисертації¹⁰, розуміючи під ним, головним чином, особливості міжетнічної взаємодії у контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Услід за вченим, автор цих рядків 2007 р. опублікував одну з перших монографій, у якій досліджувана проблема окреслювала вже не міжвоєнний, постімперський (хоча окремі сюжети цієї доби тут також були присутні), період, а імперську добу кінця XVIII – початку XX ст. на Галичині¹¹. Тож з цього часу можна вважати, що, по-перше, поняття «західноукраїнська етнополітична сфера» означає для дослідників не лише вузько маркований історичний відтинок, а, щонайменше, період кінця XVIII ст. (1772 р.) – переддень Другої світової війни (1939 р.). І, по-друге, це поняття має подвійний вимір: імперський і постімперський простір міжетнічної взаємодії у межах сучасного західноукраїнського регіону, зокрема його історичної належності до чужонаціональних державних утворень (Габсбурзька монархія, ЗУНР–ЗОУНР, Друга Річпосполита).

Натомість західноукраїнська етнополітична сфера як наукова проблема сучасної етнополітології лише почасти увиразнена у колективній праці вчених Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України «Галичина в етнополітичному вимірі» (Київ, 2017). Зокрема у двох розділах (десяти підрозділах) цієї публікації досліджена етнополітична історія Галичини у складі Української РСР після Другої світової війни та охарактеризовані місце і роль Галичини у етнополітичному просторі України за умов відновлення її незалежності 1991 р.¹² Однак «звертання» до історії досліджуваного явища напередодні Другої світової війни і/або у інших періодах історії України, що їй передували, зокрема в історичній, політичній та етнічній ретроспективі, у цій праці не знайдемо.

⁹ В. Великочий, Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр., Івано-Франківськ 2009.

¹⁰ М. Гон, Міжетнічна взаємодія на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: автор. дис... д-ра політ. наук, Київ 2007, с. 13, 31, 32.

¹¹ І. Монолатій, Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу, Івано-Франківськ 2007.

¹² Див.: Галичина в етнополітичному вимірі / Кол. авт.; кер. авт. кол. В. Котигоренко, Київ 2017, с. 28–772.

Інша у цьому контексті публікація – колективна праця науковців Курасівського інституту «Національні меншини України в політичних процесах ХХ – ХХІ століть: стан і проблеми дослідження» (Київ, 2020) вже більшою мірою присвячує свої сторінки озвученій нами проблемі, вказуючи зокрема й на публікації автора цієї монографії¹³.

Свідченням того, що західноукраїнська етнополітична сфера у її широкому сенсі є необхідною для розуміння діалектики історії України Модерної доби – із акцентуванням на її виразній етнічній основі (з покликанням на праці автора цих рядків), про що дізнаємося з Національної доповіді «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності» (Київ, 2020), що її підготувала Секція суспільних і гуманітарних наук НАН України з нагоди 30-ліття незалежності України¹⁴.

Такий короткий огляд невеликої за своїм обсягом історіографічної основи засвідчує, що західноукраїнська етнополітична сфера як особня наукова проблема досі залишалася здебільшого поза спектром уваги вчених, як українських, так і зарубіжних. Експлікація міжетнічних процесів у ній уособлює той об'єкт пізнання, що сприяє вивченню явища міжгрупового інтеракціонізму. Це, з одного боку, визначило необхідність дослідження обраної проблеми, з другого – її значущість. Тим більше, що історіографія досліджуваного явища була і є очевидно лакуною в сучасних політологічних дослідженнях, зокрема історії української етнополітології та ретроспективної політології. Відтак пропоную свої міркування.

Ідентичності

Підґрунтя досліджуваної етнополітичної сфери – в період анексії західноукраїнських земель до складу монархії Габсбургів, а відтак на постімперському просторі – в період становлення національних держав Центрально-Східної Європи, які позначені активною боротьбою окремих етнонацій аж до початку Другої світової війни.

Це пояснюється тим, що, по-перше, західноукраїнськими землями пролягла межа західної і східної цивілізацій, тут проліг рубікон поміж католицизмом

¹³ Див.: Національні меншини України в політичних процесах ХХ–ХХІ століть: стан і проблеми дослідження / Кол. авт.; кер. авт. кол. В. Котигоренко, Київ 2020, с. 48, 53, 57, 71–74, 82, 83, 86, 89, 90, 93, 95, 256–257, 267.

¹⁴ Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності. Національна доповідь, Київ 2020, с. 103.

та православ'ям¹⁵. По-друге, досліджуваний хронотоп у модерному часі характеризується суттєвими інноваціями в різних сферах суспільного життя, зокрема поступове формування нового ідентиду – етнічного, який поволи виборював право на існування поруч із релігійним. Саме тому в кожній соціальній групі – не тільки державній, але також регіональній і локальній – відбувалася поляризація, концентрація і політична мобілізація згідно критеріїв «Свій – Чужий», зокрема активність політичних акторів на теренах Галичини, самоідентичність яких формувалася на засадах етнічних ресурсів¹⁶.

Додаймо сюди й тріаду, сказати б, обставин іншого, ментального, характеру: по-перше, в ідеологічному сенсі західноукраїнська етнополітична сфера є такою собі антиколоніальною політичною спадщиною, яку, або всіляко поборювали, або, принаймні, замовчували політичні режими і репрезентовані ними політичні еліти; по-друге, інтеракції творилися спільнотами і групами, а зазвичай і одиницями, яких в нових геополітичних і суспільно-історичних умовах намагалися витіснити на маргінес повсякденного життя, передусім євреїв, а відтак німців та австрійців – які на постімперському просторі стали акторами другого плану; по-третє, майже усі творці міжетнічної взаємодії стали згодом політичними втікачами з Галичини у нові, часто не надто привітні національні держави Центрально-Східної Європи, які їх абсолютно не толерували як собі рівних, або майже рівних.

Найважливішим тут буде дослідження політизації етнічних питань у Модерну добу, вбачаючи в ній чинник етнічної політизації регіональних спільнот, котрі сформулювали власні політичні суб'єкти з метою участі в політичній конкуренції задля здобуття тих засобів, які дозволили б реалізувати власне бачення соціального ладу на Галичині. Для цього варто проаналізувати політичні реалії кінця XVIII – початку XX ст., а відтак й міжвоєнного періоду у регіональному ракурсі за допомогою таких конструкцій, як «Свій – Чужий», або союзник – ворог у публічному просторі. Разом з цим відправною точкою тут вочевидь був злам XIX – XX ст., коли народи Центральної і Східної Європи почали набувати ознак не лише етнічно-культурних спільнот, а й спільнот політичних¹⁷.

¹⁵ Див. наприклад: В. Великочий, І. Монолатій, І. Цепенда, Покуття як польсько-молдавське помежів'я у XV–XVI ст., *Zeszyt Naukowy Prac Ukrainoznawczych* 2022, t. 9, с. 51–61.

¹⁶ Див.: І. Монолатій, Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньоабсбурзьких Галичини і Буковини, Івано-Франківськ 2012, с. 7–30.

¹⁷ I. Monolati, *Kultura interakcji „innych” na pograniczu: model ziem zachodnioukraińskich (koniec XIX – początek XX w.)*, Polska – Niemcy – Unia Europejska w procesie zmian, red. nauk. Z. Czachór, T. Marcinkowski, Gorzów Wielkopolski 2019, s. 227–243; idem, *Razem czy osobno? Instytucjonalizacja etnicznych podmiotów politycznych w Galicji Habsburskiej na przełomie XIX i XX wieku*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2017, t. 5, s. 217–232.

Для цього держава, найперше Габсбурзька монархія, прямувала своєю діяльністю на поділ обмежених і цінних ресурсів згідно етнічного критерію задля того, щоб законсервувати чи запровадити нерівні шанси реалізації партикуляційних цілей тих політичних акторів досліджуваної етнополітичної сфери, що різнилися етнічними критеріями. Держава формалізувала політичну участь внаслідок конституційних реформ 60-х років XIX ст. У той час задля гарантування мінімальної участі різних етнічних груп і встановлення каталогу прав і свобод людини, що реалізовувались би незалежно від етнічної приналежності, визначено відповідні інституції, механізми й процедури. До слова, Габсбурзька монархія прийняла в той час модель етнонаціональної політики, яка сприяла гармонізації відносин між державою й етнічними спільнотами; гарантувала індивідуальні й колективні права мешканцям держави; окреслила вертикальні міжетнічні стосунки, які базувалися на привілеях обраних народів в окремих історичних регіонах (зокрема на Галичині).

Соціальна і культурна дистанція і конкуренція в різних сферах призвели до закріплення чітких кордонів між етнічними спільнотами. Вершиною цього процесу стала їхня політична інституціалізація у формі системи політичних організацій та практиці спільної політичної діяльності. При цьому політична інституціалізація відбувалася на принципах ізоляції та ігнорування інтересів «іншого», що мала довгострокові наслідки для досліджуваної етнополітичної сфери¹⁸.

Внаслідок конструювання ідентичностей «іншими своїми», а також специфічної моделі своєї етнополітики на Галичині, тут габсбурзька держава прийняла вертикальну модель міжетнічних стосунків, що проявлялося в домінуючому захисті інтересів *поляків* коштом українців і євреїв. Цим держава педалювала активність тих політичних акторів, котрі діяли на Галичині, прагнучи нав'язати в суспільній практиці власні критерії диференціації мешканців на «Своїх» і «Чужих»¹⁹. Така політика не повинна була узгоджуватися з переконаннями окремих етнічних акторів, які інакше окреслювали «Своїх» і «Чужих». Для Габсбургів «Своїми» були ті мешканці, які сприймали державний устрій і модель багатокультурності, що була запроваджена в монархії.

¹⁸ I. Monolatii, *Together, But Almost Alone? On the Ethno-Political Aspects of Interethnic Interactions of West-Ukrainian Lands in 1867–1914*, "Central European Papers" 2014, Vol. 2 (I), pp. 9–24; *idem*, *Politische Partizipation von ethnischen Akteuren im Vielvölkerstaat: Erfahrungen von Galizien und der Bukowina in der Donaumonarchie*, "West Bohemian Historical Review" 2013, No. 1, pp. 94–114.

¹⁹ Zob.: *idem*, „Trud zmagañ o utrzymanie tożsamości narodowej...”. *Polacy Galicji Wschodniej w czasach Monarchii Habsburskiej (koniec XVIII w.–1914 r.)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Półockiego” 2017, t. 9, s. 377–421.

А що йшлося про євреїв, то визначальною тут була специфічна етнополітична модель, яка передбачала гарантування рівності прав групи при одночасному невизнанні її соціокультурних особливостей. Саме таку позицію влада обстоювала в єврейському питанні: будучи рівноправними австрійськими громадянами, євреї були позбавлені прав національної спільноти». Ця диспозиція не тільки певною мірою коригує усталену оцінку етнополітики Габсбурзької монархії, але й розширює обрії тих етнопольових моделей, які втілювалися державою у межах західноукраїнської етнополітичної сфери. Сутність цієї моделі можна визначати такою, що пропонує громадянське рівноправ'я в обмін на етнічне самозречення. За такої моделі небажаному з точки зору центральної влади «чужому» пропонується той своєрідний варіант рівності, який де-факто означає нерівність. Адже, враховуючи сучасні критерії в тлумаченні рівноправ'я, збереження самости громадянина, а отже – й групи, його слід трактувати невід'ємним, природним правом. Відтак ціна, яку мали сплачувати євреї не лише монархії, а й Галичини за рівність з іншими громадянами, – непропорційна, а застосована щодо них схема засвідчує застосування владою в сфері етнопольових відносин елементів селективності²⁰.

Важливим і складним, суспільно значимим процесом формування надетнічності стали *німці*, адже практично за всіх історичних епох німецька спільнота, незмінно залишаючись носієм власної, своєрідної етнічної самобутності, успішно з іншими етнічними групами, що проживали на західноукраїнських землях. Характерною була тенденція, згідно з якою на початках модерної колонізації Галичини надзвичайно важливою була етнічна самоідентифікація німецькомовних переселенців. Іншим потужним пластом, що зумовлював самоідентифікацію колоністів, була релігійна приналежність. І вже з часом у середовищі галицьких німців формувалася нова ідентичність, яка ґрунтувалася на спільному проживанні в межах однієї колонії або округу. Показовими були й різноманітні асиміляційні практики у середовищі «Своїх» і «Чужих», подвійні і потрійні самоідентифікації тощо²¹.

Дія критерію «Свій – Чужий» призвела до реалізації етнічними політичними акторами, представлених у політичних партіях «своїх» етнопольових, альтернативного бачення соціального порядку. Зокрема йшлося про українсько-польські міжпартійні компроміси, українсько-польські виборчі

²⁰ Idem, Powstanie oraz działalność żydowskich partii politycznych i organizacji obywatelskich w Galicji Wschodniej na przełomie XIX i XX w., „Rocznik Towarzystwa Naukowego Półockiego” 2018, t. 10, s. 333–356.

²¹ Idem, Etnonacionalna i etnosocijalna struktura stanovništva zapadnoukrajinskih zemalja, [w:] Prikrpat-ska Galicija, red. J. Paščenko, T. Fuderer, Zagreb 2017, s. 135–160.

і парламентські союзи, українсько-німецьку політичну і військову співпрацю. Відтак окреслення суспільних груп у категоріях «Свій – Чужий» дало поштовх до визначення потенційних ворогів на Галичині, добору союзників на окремих ділянках політичного суперництва, масштабу укладених компромісів між ними. У цих випадках акти угоди були наслідком дії різних чинників і зовнішніх сил і/або продуктом політичної волі, вільно репрезентованої етнічними групами. До того ж, етнополітичний конфлікт на Галичині, скоріш за все, був нормальним станом, натомість компроміс – винятком, у якому були зацікавлені і держава, і регіональні політичні актори, або ж лише виключно хтось один з цього тандему.

Поруч із груповим, важливим був й індивідуальний рівень міжетнічної взаємодії в західноукраїнській етнополітичній сфері. Такі моделі співіснування патріотів «своєї» землі і «самовигнанців» можна окреслити як еталони, що відображали варіативність дій окремих етнофорів у контексті формування/коригування міжетнічних взаємин. Ця ідея реалізована на прикладі трьох, сказати б, різнопорядкових персоналій, «глядачів» і/або безпосередніх учасників міжетнічної взаємодії на Галичині – Зоф'ї Марії Бессажанки (*Zofja Marja Bessażanka*), Якова Оренштайна (*Jacób Orenstein*) і Ганса Коха (*Hans Koch*). Відтак йшлося не лише про визначення місця вибраних мною етнофорів у поліконфесійному середовищі, а й представлення цих репрезентантів своїх націй як умовно-типового витвору західноукраїнської етнополітичної сфери, їхніх спроб (успішних і не дуже) бути «своїми» серед «чужих», і навпаки²².

Історії кожного з цих, сказати б, неформалізованих етнополітичних акторів, підтверджують відому тезу, що у часи, коли самість людини була її спадковим тавром для оточуючого (приймаючого) суспільства, яке зазвичай ранжувалося на «кращих» і «гірших» за критеріями віросповідання й національності, коли політичні симпатії й переконання були підставою для клеймування в неблагонадійності, а принципи толерантності і плюралізму тільки пробивали собі дорогу, вони, були приречені маневрувати в координатах транзитивного періоду, нерідко шукати шляхів інтеграції в соціокультурний простір тих «Чужих», які стали титульними націями новоутворених держав, зокрема у міжвоєнний період. Відтак можна стверджувати, що масова

²² I. Monolatii, Y. Orenstein, *An Expatriated Ukrainophil from Galicia*, "Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University" 2019, Vol. 6, No. 2, pp. 28–36; *idem*, Доктор Зоф'я Марія Бессажанка – невідома польська поетка з Коломиї. Між літературою Кресів і/або локальним патріотизмом?, „Wschód Europy” 2022, Vol. 8, No 1, s. 33–56; *idem*, Ганс Кох – вояк, розвідник, вчений, „страхітливо нормальна людина”, [w:] „Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність”, Львів 2017, вип. 29, с. 165–174.

культура міжетнічної взаємодії була позначена похідними нонконформізму, то терпимість щодо «Чужих» нерідко виявлялася на індивідуальному рівні. Оскільки сповідувані суб'єктами взаємодії цінності й установки орієнтували їх усе ж на збереження тодішньої етнополітичної сфери, усталена толерантність представляла переконання «чужих» щодо цілей етнофорів та окремих груп, а вартости, котрі їх розділяли, могли за певних умов призводити до взаємної відчуженості й ворожості²³.

Переконаний, що міждисциплінарний підхід, втілюючись в описі відносин та взаємодії різних національних груп та меншин у межах протистояння «Свій – Чужий», дозволив не тільки подолати звичну практику замовчування конфліктності етнонаціонального співіснування, а й науково коректно розглянути цей аспект, долаючи звичні стереотипи та міти. Саме тому важливими вбачаються два аспекти дослідження дискурсів ідентичностей «Інших своїх». Перший, вертикальний, де здійснювався аналіз державних заходів щодо формалізації та уніфікації рамок політичної участі різних етнічних акторів. Другий, горизонтальний, що враховував самоорганізаційні соціальні тенденції у вигляді формування громадських організацій та партій. Все це надало можливості врахувати й впливовість більш широких трансформаційних змін, а саме – руйнацію традиційного та становлення індустріального світу, що зумовлювало особливості еволюції інтересів та політичної поведінки поляків, євреїв, німців і, почасти, українців²⁴.

Стосовно останніх, показовою є панорама української драми у вигляді «чужості на власній землі», адже важливим чинником етнічних і соціальних поділів була економічна активність, а також місце проживання (село – місто). У цих сферах виникли регіональні лінії розмежування етнічних спільнот, а також специфічні властивості політичних конфліктів. Дискусії про землю на селі, а також про торгівлю в містах стали гострим проявом функціональності критеріїв «Свій – Чужий». Основними рисами цього етнокультурного феномену стали і фатальна відчуженість від інтересів інших етнічних акторів досліджуваної етнополітичної сфери («битва» за західноукраїнське місто кінця XIX – початку XX ст.), і відмінності у соціальній практиці виживання політичної діяльності, і культурна нерозчинність – все це пояснює як конфліктність на побутовому рівні, так і «кадровий голод» чи дріб'язковість політичної

²³ Zob.: *idem, Metropolia versus Peripheria. Studia nad ethno- i geopolityką dawnych Kresów Wschodnich I Rzeczypospolitej na przełomie XIX i XX wieku*, Piotrków Trybunalski 2015, s. 345–353.

²⁴ *Idem*, Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. Івано-Франківськ 2010, с. 617–621.

конкуренції (Станиславів 1918–1919 рр. в умовах польсько-української війни) і/або прояви етнічної ксенофобії і шовінізму (Коломия 1939–1943 рр. в умовах Другої світової війни)²⁵.

Функціональність різних чинників (релігійно-конфесійного, мовно-культурного, соціально-економічного) спонукала формування стереотипів, мітів, образів, а також відмінної історичної нарації. Остання домінувала завдяки опису власних кривд, що були завдані «чужими», проте вони поставали радше у регіональному, аніж загальнодержавному вимірі. Етнічні спільноти в політичному суперництві були репрезентовані політичними суб'єктами; головну роль відігравали політичні партії, які мали етнічний характер. Це власне вони надали категоріям «Свій» і «Чужий» конкретного значення, локалізуючи їх в окресленому історичному часі та політичних структурах, а також сформували специфічні зв'язки між індивідами, котрі базувалися не лише на спільності поглядів, а й на етнічній свідомості.

Такий підхід увиразнює тезу, що західноукраїнська етнополітична сфера кінця XVIII ст. – періоду Другої світової війни була особливим соціокультурним простором. В умовах етнокультурного поділу праці та жорсткої соціальної ієрархії існував світ, в якому просторова близькість та епізодичні політичні й економічні комунікації супроводжувалися існуванням значної культурної дистанції між етнічними групами, що прагнули до збереження/досягнення самодостатності. Входження в епоху політичних ідеологій все більше посилювало конкуренцію між ними за дефіцитні ресурси, яка, однак, ще не набрала надміру конфліктних форм: складна система міжетнічних відносин у синергетичному сенсі виявляла здатність до саморегуляції. Натомість воєнно-політичні конфлікти у XX ст., які увійшли у повсякдення Галичини напередодні (Перша світова війна) і після колабсу Габсбурзької монархії (польсько-українська війна 1918–1919 рр.), а відтак напад нацистської Німеччини на Польщу 1939 р. і початок Другої світової війни, остаточно стерли полікультурне обличчя досліджуваного хронотопу. Граючи на міжетнічних суперечностях, окупаційні режими вдавалися до відомої формули «divide et impera». Адже ані советський, ані нацистський режими не надто толерували поліетнічність та полікультурність регіону, який став плацдармом для реалізації більш глобальних соціально-політичних експериментів і здійснюваних злочинів – ко-

²⁵ *Idem*, Етнопериферійність. Участь суб'єктів західноукраїнської етнополітичної сфери у міжетнічній взаємодії, міждержавних конфліктах і культурі пам'яті, Дрогобич 2022, с. 195–239.

муністичного і нацистського²⁶. Їхня тоталітарна політика соціальної інженерії та воєнне зіткнення між ними стали тією катастрофічною точкою біфуркації, яка підвела жирну риску і констатувала смерть західноукраїнської етнополітичної сфери – особливого багатоетнічного простору з історично складеною міжетнічною взаємодією і традиціями міжкультурної комунікації.

Потенціали

Переконаний, що на підставі сучасних наукових підходів у царині міжнародних відносин, національної і міжнародної безпеки, певною мірою варто змодельовувати потенціал західноукраїнської етнополітичної сфери 1918–1923 рр., зокрема за умов української національної державности на Галичині у 1918–1919 рр. (ЗУНР–ЗОУНР), а також у її «еміграційній» формі 1919–1923 рр., особливо тоді, коли йшлося про дипломатичні зусилля на міжнародній арені тощо²⁷.

Якщо йдеться про показники сили/потенціалу ЗУНР, були зауважені три дослідницькі дилеми: брак достовірності показників площі держави, загальної чисельности населення й Збройних сил ЗУНР; обмежені у часі і/або конкретні показники економічного потенціалу держави; форми потенціалу ЗУНР – це питання, яке з огляду на наявність/відсутність і/або достовірність/ненадійність показників, є, скоріш за все, теоретизуванням, а не науково обґрунтованим і практичним щодо відповіді. Зокрема правдивість деяких показників сили (територія, населення, Збройні сили, економічний потенціал, є мало ймовірною, що значно утруднює не скільки вивчення досліджуваної тематики, а деформує уявлення про ЗУНР як повноцінний державний організм.

У цьому сенсі студії над формами (секторами) потенціалу є також значно обмеженими. Зокрема *морфологічний* потенціал свідчить, що проголошені, однак, фактично не встановлені, кордони новопосталої держави в основних рисах відповідали як зафіксованим австрійськими географами межах розселення українців у межах Габсбурзької монархії. Саме тому етнодемографічний принцип для встановлення підстав належності міст щодо території ЗУНР є неприйнятним. Відтак була визначена площа території ЗУНР, яка складала 80 143 тис. км², що дорівнює площі таких сучасних країн, як Австрія,

²⁶ *Idem*, *W Europie, obok Europy, dzięki Europie. Dylematy historii, polityki i bezpieczeństwa Ukrainy*, Płock 2020, s. 10–11, 201–206.

²⁷ Див.: *idem*, *Сила Західноукраїнської Народної Республіки: вибрані питання потенціалу, безпеки і дипломатії держави*, Івано-Франківськ 2020.

Чехія, більше, ніж Грузії, Данії, Естонії, Ірландії, Латвії, Литви, Сербії, Хорватії, Швейцарії. Однак, варто пам'ятати, що сама держава за тих умов не поширювала свій суверенітет у таких територіальних межах.

Проблематичність визначення *демографічного* потенціалу складає й та обставина, що після проголошення ЗУНР та упродовж функціонування її інституцій, державні службовці послуговувалися даними передвоєнного австрійського перепису населення. Достовірних обрахунків населення за часів ЗУНР, через стан польсько-української війни 1918–1919 рр., що унеможливила цілий комплекс заходів, необхідний для повноцінного функціонування держави, здійснити не вдалося.

Проблема *економічного* потенціалу ЗУНР була найвразливішою через низку об'єктивних і суб'єктивних причин, додаймо сюди й «тимчасовість» врядування, що негативно позначилось на *організаційному* потенціалі. Зокрема, з листопада 1918 р. по червень 1919 р. УНРада діяла як тимчасовий верховний представницький орган держави, виконуючи функції, пов'язані із забезпеченням представництва інтересів різних верств населення, законотворчістю, формуванням державних органів та контролем за діяльністю виконавчої влади, забезпеченням публічності політики.

Українським був й *воєнний* потенціал, що включав кількість, типи і якість озброєння, військовий персонал, його розміщення, а також якість стратегії і тактики. Досі до кінця нез'ясованим (або взагалі немає інформації) залишається потенціал окремих родів збройних сил ЗУНР, як-от авіації, артилерії, кінноти. Зауважмо й «доктрину позиційної війни», сповідувану вищим військовим керівництвом ЗУНР, яка мала фатальні наслідки для польсько-української війни 1918–1919 рр. Політичні й воєнні цілі ГА формулював уряд, який керувався власними, галицькими, інтересами, незважаючи на загальноукраїнську стратегію. Відтак проблемами для функціонування ГА були провінціалізм і місцевий патріотизм²⁸.

Питання про *зовнішньополітичний* потенціал ЗУНР, ймовірно, є одним з «каменів спотикання» в дослідженні ініціатив цієї держави у царині зовнішньої політики саме у 1918–1919 роках. Важливо, що за основу міжнародно-правових відносин ЗУНР було взято основоположний принцип об'єднання з Україною. Однак фактичний кінець міжнародно-правової суб'єктності ЗУНР поклала злука двох українських держав 22 січня 1919 р., яка підтвердила фактичне подальше розрізнене існування УНР і ЗУНР. Питання про членство

²⁸ Idem, *Ukraińscy Strzelcy Siczowi, 1914–1918*, Warszawa 2011, s. 3–4, 69–76.

ЗУНР у міжнародних організаціях і союзах, а також міжнародний престиж цієї держави, є риторичним. Проблема ЗУНР офіційно не обговорювалася в 1920–1922 рр. й на засіданнях Ліги Націй. З упевненістю можна говорити лише про політику еміграційного уряду ЗУНР, головним чином популяризацію ідей незалежної нейтральної Галицької республіки, яка мала бути у Східній Європі своєрідним санітарним кордоном між демократичною Європою і більшовицькою Росією. До особливостей досліджуваної етнополітичної сфери варто зарахувати досі не зауважений тактичний чинник зовнішньополітичного потенціалу державних утворень доби Української революції – визнання ними євреїв окремою нацією або ж наявність/відсутність антисемітизму у них.

Задля повноцінного (з)розуміння потенціалу ЗУНР, він визначався ще й через призму «жорсткої» і «м'якої» сили, даючи окремі приклади того, що вони, зазвичай, перехрещуються. Щоправда з самого початку функціонування держави «м'яка» сила переважала, якщо не домінувала. Урядові офіційні документи (закони, розпорядники, обіжники, накази, меморандуми, ноти) складають той різновид «жорсткої» сили ЗУНР, що його називають «наказовою» силою. В умовах функціонування ЗУНР як держави 1918–1919 рр., такий різновид «м'якої» сили як сила «кооптаційна», була проявом політики держави щодо національних меншин, зокрема створення умов для повноцінного розвитку їх політичного, громадського і культурного життя. Однак вартувало б пам'ятати, що євреї зайняли, в цілому, пасивну й вичікувальну позицію (що з часом перетворилася на нейтралітет в польсько-українському конфлікті), поляки – ворожу й антидержавну, а німці – не відіграли значущої ролі в координатах тогочасних міжнаціональних взаємин. Тож «кооптаційна» сила ЗУНР була радше рухом в одному напрямку, з боку українців, повертаючись до них без належної уваги і відповіді з протилежної сторони – іноетнічної людності держави. Стосовно ж ще одного різновиду «м'якої» сили ЗУНР, «громадської» сили, спроби її визначення і далі наштовхуватимуться на вікові, статеві, ціннісні, ідеологічні, культурні, етнічні й конфесійні бар'єри. Проблемною у межах ЗУНР була державно-релігійна взаємодія, непоодинокі суперечності і конфлікти етноконфесійного характеру, зокрема із активним залученням у поле етноконфліктної взаємодії політиків (парламентарів, членів УНРади з її фракціями) і греко-католицьких церковних ієрархів, чого не можна сказати про військове духовенство (капеланів) на фронті польсько-української війни і/або нижче духовенство (греко-католицьких парохів). Особливим, однак особливим, складником «громадянської» сили ЗУНР була неформалізована спільнота громадських активістів-волонтерів, а також різного роду діяльність

громадські інституції у межах держави зокрема у містах. Додатковим показником «м'якої» сили держави була її «інтелігентність» («розумність») політиків, що її дослідники назвали «*смайт-сила*». Однак у тогочасних проявах сили інтелігенції як збірного образу політичних еліт, оцінки сучасників різко контрастували між собою і залежало це часто не лише від партійної належності українців, а й стратифікації поміж цивільними і/або військовиками²⁹.

Саме тому «внутрішні» проблеми потенціалу ЗУНР–ЗОУНР виходили, сказати б, «на зовні», конструюючи її дипломатичну активність, відтак уявляючи типологію – «десятку» (п'ять пар) західноукраїнської дипломатії. Йдеться про стиль дипломатії, який нині називають «голосною», адже українським став період напередодні проголошення ЗУНР своєї незалежності – доби, що її окреслюють як проблему політичної суверенності, що мала конфронтаційний характер. Зокрема важливо відзначити, що «тиха» дипломатія (з огляду на її кадровий резерв) виявилася конфронтаційним чинником дипломатії «групової». Її суттєвим недоліком було те, що в умовах еміграційного уряду зменшувалася легітимність державної влади. А що йшлося про фактичну відсутність «колективної» гри на ПМК, роз'єднання єдиного дипломатичного фронту, «групова» дипломатія мала фатальні наслідки. Позаяк основу «нішевої» дипломатії ЗУНР творили дипломатичні представництва (посольства, місії) за кордоном, досі поза увагою істориків залишаються професійні компетенції українських дипломатів, зокрема у різних ситуаціях зовнішньополітичної активності еміграційного уряду ЗУНР. Найкращим, хоча не найефективнішим (з огляду на використані ресурси) стали такі типи зовнішньополітичної активності (а, фактично, існування уряду ЗУНР в еміграції) як «діаспорна» і «багатокультурна» дипломатія. Прояви «підприємницької» дипломатії вбачаємо у діяльності окремих українських політиків в еміграційних умовах, спрямованій на обґрунтуванні «привабливості» справи майбутньої Галицької республіки в нових геополітичних умовах. Натомість «бюрократична» дипломатія – це віддзеркалення дипломатії «підприємницької». Вона вимагала не лише озвучення мети і чітких засад, а й створення мережі забезпечення ефективного функціонування дипломатичного корпусу та його фінансування. «Дипломатія самітів» стала для еміграційного уряду ЗУНР і зосібна Диктатора Є. Петрушевича найменш ефективною з-поміж усіх інших різновидів зовнішньополітичної активності. «Інформаційна» дипломатія ЗУНР, скоріш за все, фіксувала загальний стан справ передусім для україн-

²⁹ Idem, *Міędzy autonomią a państwowością. Próby instytucjonalizacji struktur przedstawicielskich i wykonawczych w Ukrainie po I wojnie światowej*, „Przegląd Sejmowy” 2019, nr 1 (150), s. 137–175.

ської еміграції, аніж була дієвим засобом інформування і протесту перед іноземцями і міжнародною спільнотою, головним чином українською мовою. Така форма інформаційних зв'язків уряду ЗУНР із зовнішнім світом була виключно грою у «свої ворота». Ще одним застереженням щодо безсилля дипломатії ЗУНР є фактична відсутність дипломатії культурної.

Ба більше: натепер існуючі підходи щодо вимірювання сили держави, у випадку дослідження західноукраїнської державності 1918–1923 рр., обмежені як формальними показниками, так і відсутністю окремих чинників, які є необхідними для повноцінного моделювання її потенціалу. Поза цим, використавши лише почасти *модель К. Германа* можна припустити, що ані площа держави, ані чисельність населення, якщо порівняти їх з такими ж показниками тогочасних середніх і малих країн Європи, не мали принципового значення для потенціалу ЗУНР (адже, за відсутності війни і зовнішньої агресії, подібні за площею-населенням країни успішно долали свій державний шлях). Малоефективною для з'ясування сили ЗУНР виявилася *модель В. Фукса*, адже вона є цілковито операційною, позаяк йдеться про обрахунок потенціальної (віртуальної) сили держави за умови наявності трьох складових: кількості населення, виробництва сталі і енергії. Аналогічно, на підставі *моделі Р. Клайна*, попри те, що її формула містить чимало змінних – просторово-демографічні, мілітарні, стратегічні (політичні) і вольові чинники, не можливо вповні обчислити силу ЗУНР. Суб'єктивний характер має *модель А. Давутоллу*, однак її використання показує, що історія і культура – саме ті сталі чинники, котрі мали найбільший вплив на потенціал досліджуваного хронотопу. Малоймовірними були чинники змінні, зокрема економічний і технічний потенціал, а от воєнний, попри усі негаразди, мав середнє значення.

Науково детермінованим виявилось моделювання міжнародного балансу сил за допомогою синтетичних мір потенціалу ЗУНР–ЗОУНР³⁰. Зокрема *модель гравітації* у випадку дипломатії ЗУНР, зокрема у період її еміграційної доби, може лише почасти свідчити про певний культурний і/або ідеологічний вплив на баланс міжнародних відносин. І не у вимірі тогочасного світу (особливо Американського континенту), а виключно європейського континенту з чималою поправкою на його центрально-східний регіон. Відтак «гравітаційне поле» ЗУНР знаходилося саме у повоєнній Європі. Натомість *модель стратифікації* у засвідчує, що західноукраїнська державність 1918–1919 рр. й еміграційна державність «на вигнанні» 1919–1923 рр., були національною за

³⁰ *Idem*, Синтетичні виміри потенціалу Західно-Української Народної Республіки, [w:] *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, т. 45, Чернівці 2022, с. 228–246.

формою, але соціалістичною за суттю. Стратифіковане суспільство на Галичині тих років назагал було статусним, при чому ця обставина не виключала й паралельного існування суспільства класового. Про престиж ЗУНР в еміграційних умовах радше не йшлося: важливим свідченням «статусу» цієї держави був вже сам факт наявності її дипломатичних представництв з досить обмеженим штатом у кількох країнах Європи і Америки. Зокрема престиж ЗУНР, щонайменше, з березня 1919 р. вбачався єдиним і спільним інтересом об'єднаної УНР. З огляду на *модель ескалації/деескалації* очевидною є теза, що ЗУНР–ЗОУНР у системі координат тогочасних міжнародних відносинах містилася між двома точками – між абсолютним миром і абсолютною війною.

Проектування стратегії національної безпеки на приклад потенціалу ЗУНР–ЗОУНР показало, що стратегія в цілому і зокрема стратегія національної безпеки ЗУНР–ЗОУНР розумілася, з огляду на постійні загрози воєнного часу, надто вузько: виключно як потенціал Збройних сил (ГА)³¹. У більшості випадків йшлося не про національну безпеку в її широкому розумінні, а лише про правопорядок. Необхідним для розуміння потенціалів українців і поляків стало порівняння потенціалів їхньої національної безпеки – «оборонного» і «агресивного». Їх потрактування є умовним і прямо залежить від того, які саме приклади використовувалися (людський потенціал, озброєння тощо). Зокрема точний підрахунок кількості і видів зброї, якою власне чинили агресію сторони конфлікту 1918–1919 рр. не лише задля оборони, а й фізичного знищення противника, сьогодні є неможливим. Відкритими залишилися питання, чи була стратегічна культура (культура безпеки) притаманною ЗУНР–ЗОУНР, чи була здатною, наприклад, українська пропаганда і преса воєнної доби витворити власну стратегічну культуру? Зрозуміти особливості політичної культури західних українців у 1918–1923 рр. дозволяє поділ на культури «спільноти торговців» і «спільноти вояків»³². І хоча цей поділ не є цілком адекватним щодо досліджуваної етнополітичної сфери, він точно визначає ту ймовірну стратегічну культуру українців як культуру «спільноти торговців», яка мусила б зацікавити передусім зовнішніх партнерів. Натомість культура «спільноти вояків» тут не була характерною, оскільки, з точки зору українців, вони не зазіхали на чужі держави, не ескалювали воєнно-політичний

³¹ Zob.: *idem*, *Ethno-Safety Potential During the Polish-Ukrainian War for Halychyna in 1918*, "Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University" 2022, Vol. 9, No. 2, pp. 18–24.

³² Zob.: *idem*, *Зоосад революції. Західноукраїнська державність 1918–1923 років і теорії випадковостей XX – початку XXI сторіч*, Івано-Франківськ 2020.

конфлікт, переносючи його на інший терен, а лише боронили власну землю і власну державу.

Інтерпретації

Ця дослідницька пропозиція підсумовує сучасні теорії випадковостей, які можна використати для комплексного розуміння подій 1918–1923 рр. на Галичині і поза нею, адже вони були несподіваними й змінили перебіг революційної доби.

Дилеми сучасного розуміння подій осені 1918 р., котрі мали безпосередній вплив на західноукраїнську етнополітичну сферу 1918–1923 рр. власне у її українському національному вимірі, засвідчили, що, по-перше, безапеляційні твердження советської та сучасної української історіографії про «революційний характер» подій в Східній Галичині 1918 р., а відтак – Листопадову 1918 р. національно-демократичну революцію досі є дискусійними³³. Адже галицькі українці у досліджуваній період легальним чином (УНРада, Конституанта 18–19 жовтня 1918 р.) проголосили Українську державу в межах Австро-Угорщини, очікували мирної передачі влади в Східній Галичині, а збройне повстання 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. (Листопадовий чин, Листопадовий зрив) в геополітичних реаліях загострення польсько-українських взаємин стало доконаним фактом як військовий переворот. Унаслідок цього 1 листопада відбувся акт передачі державної влади в Східній Галичині уповноваженим австро-угорського уряду УНРаді, а у 13 листопада 1918 р. УНРада проголосила ЗУНР. По-друге, витоки міту про «революційний характер», «революцію» в Східній Галичині 1918 р. слід шукати в спробах «вписати» насправді неіснуючу класову боротьбу населення регіону в ширший контекст більшовицької і соціалістичної революції (про це, з-поміж іншого, свідчить записка Галревкому 1920 і публікація «Більшовика України» 1928 рр.). Трансформація цього міту відбулася в умовах хрущовської «відлиги» 1957 р. у відомій статті Ю. Карпенка. Нарешті трансформація міту постала 1993 р. у вигляді «національно-демократичної революції» на західноукраїнських землях. По-третє, спогади безпосередніх творців Листопадового чину, джерела зовнішнього походження, а також тогочасна преса, фактично, не містять трактування досліджуваних подій саме як *революції*, а лише як перевороту, роззброєння і т. д., що свідчить про мілітарний характер подій. Їх генезу слід шукати у таємних

³³ *Idem*, До питання про характер (не)революційного руху на Східній Галичині в 1918 р., Український історичний журнал” 2019, ч. 3, с. 133–154.

планах українських офіцерів – старшин австро-угорського війська 1916 р. (відомих як гурток «першої» УВО) щодо сепарації українських етнічних теренів Габсбурзької монархії і приєднання до Наддніпрянщини.

На підставі інтерпретації положень *теорії Чорного лебедя* Н.Н. Талеба, запропоновані три дослідницькі гіпотези, пов'язані з подіями на Галичині 1918–1919 рр.³⁴ Зокрема перша гіпотеза – Листопадовий зрив як Чорний лебідь західноукраїнської державности. Друга гіпотеза – події 3 січня 1919 р., коли УНРада проголосила об'єднання ЗУНР з Українською Народною Республікою, що є, на мою думку, прикладом Чорного лебедя, позаяк її практична (не)реалізація мала серйозніші наслідки, ніж здавалося сучасникам. Гіпотеза третя – ще одним Чорним лебедем стало проголошення Диктатури Євгена Петрушевича 9 червня 1919 р., що призвело до повернення до правової моделі ЗУНР і слідування в напрямку самостійної «Галицької Держави».

Перша гіпотеза показала, що Листопадовий зрив 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. засвідчує не лише Талєбовий перехід від Середньостану (Габсбурзької монархії – тиранії колективного) до Крайньостану (ЗУНР – тиранії випадкового), а його Чорного лебедя – події екстремального характеру, яка мала епохальні наслідки для досліджуваного мною регіону. Я переконаний, що Листопадовий зрив став Чорним лебедем не для тогочасних галицьких українців (хоча й почасти), а для «чужих» – насамперед поляків і євреїв на Галичині. З другого боку, Листопадовий зрив як Чорний лебідь спровокував нову (після Першої світової) війну, спочатку за Львів, а вже потім – за Галичину. Тому ця обставина лише загострює проблему Чорного лебедя як (не)ймовірного випадку західноукраїнської державности 1918–1919 рр.

Друга гіпотеза свідчить, що ЗУНР як Крайньостан вже після Листопадового зриву (1 листопада 1918 р.) потертав від Чорного лебедя; досвід минулого не допоміг регіональним політичним акторам передбачити майбутнє (Галичини, ЗУНР); тиранія випадкового (емоційно забарвлене рішення УНРади 3 січня 1919 р.) трапилася знову і переможець (УНРада) отримав все, чого домагався (приєднання до УНР); історія почала знову «стрибати» – вже після 22 січня 1919 р. Однак, зважаючи на Талєбові міркування, другий Чорний лебідь – це, скоріш за все, не-дочорний лебідь, Сирій лебідь. Адже його з'яву передбачали найперше зовнішні, а вже потім внутрішні політичні актори, починаючи з грудня 1918 р.: вони були готові до його появи (що й сталося 3 січня 1919 р.), а відповідним інструментарієм став «Передвступний договір», підписаний

³⁴ *Idem*, «Чорні лебеді» Української революції: (не)ймовірні випадки західноукраїнської державности, „Український історичний журнал” 2020, ч. 6, с. 120–138.

у Фастові. Тому «станиславівське» рішення про злуку ЗУНР і УНР і є *мандельбротівською випадковістю*, а категорію «соборність» я пропоную розглядати як *фрактал*.

Третя гіпотеза довела, що акт установлення Диктатури від 9 червня 1919 р., хоча й не безпосередньо (однак за наявності інших складових), певною мірою призвів до зміни статусу Галичини на геополітичній шахівниці тогочасної Європи, що його увиразнив цілий «каскад» подій: 1) рішення Найвищої Ради Паризької Мирної Конференції (далі – ПМК) від 25 червня 1919 р. про дозвіл Польщі зайняти Галичину; 2) Варшавський договір 1920 р. (договір Пілсудський-Петлюра), згідно із яким до Польщі зокрема мала відійти й Східна Галичина; 3) Ризький договір 1921 р., що, фактично, анулював Варшавський договір, а УСРР відмовилася від претензій на Східну Галичину, передавши її II Речіпосполитій; 4) рішення Ради послів держав Антанти від 15 березня 1923 р. про визнання суверенітету Польщі, в т. ч. і над Східною Галичиною.

Послугуючись Талебовою теорією, можна припустити, що Чорних лебедів Української революції у її західноукраїнському вимірі можна розмістити у Талебові квадранти: першого Чорного лебедя (Листопадовий зрив) – у Четвертий квадрат зони впливу *позитивного Чорного лебедя*; третього Лебедя (Диктатура ЗОУНР) – також у Четвертий квадрант, але вже зони *негативного Чорного лебедя*. А от другого Чорного лебедя (або першого і єдиного Сірого лебедя) (рішення УНР про злуку) – у Третій квадрант, який передбачає прості фінали – ймовірність такого лебедя не вплинула на сумарний фінал (22 січня 1919 р.). Тому лише Листопадовий зрив і Диктатура ЗОУНР цілком розміщуються в «ареалі Чорних лебедів» – четвертому квадранті.

«Альтернативними» питаннями для дискусій / інтерпретацій будуть, відтак, такі: чи було би польське панування на Галичині без українського спротиву, якби не стався Листопадовий зрив; чи було би можливе розбіжне існування УНР і ЗУНР із суперництвом між їхніми дипломатами й делегаціями на ПМК, якби дві українські держави (УНР і ЗУНР) не оголосили про об'єднання; чи відбулася би дезорганізація інститутів ЗОУНР, яку розгромили поляки, якби Є. Петрушевич не перебрав на себе владу?

Ще однією проблемою, теоретичною основою якого стала *теорія Сірого носорога* Мікеле Вукер, був Варшавський договір 1920 р. (угода Пілсудський – Петлюра), зокрема його вплив на (без)державність Галичини. Керуючись логікою М. Вукер, можна допустити, що цей Сірий носоріг Української революції був результатом кількох чинників: «незручної правди» (перемовин дипмісії Директорії УНР про статус Галичини з поляками, реакції на ці спроби уряду

ЗОУНР); «Зарядженим носорогом» (взаємини ЗОУНР і УНР внаслідок після переходу Галицької Армії за Збруч); «Носорогом, який повторюється» (епідемія тифу в Галицькій Армії), спорідненим із «Доміно- і химера-носорогами» (знову таки, проблеми охорони здоров'я); «Мета-носорогом» (проблеми державного врядування в УНР і ЗОУНР), зв'язаним із «Загадкою або Гордієвим вузлом» (українсько-польські взаємини, зокрема питання Галичини). Саме тому природа Варшавського договору 1920 р. як Сірого носорога для західних українців загалом відповідала тим етапам реагування на загрозу Сірого носорога, що їх запропонувала М. Вукер: заперечення; відсутність реакції; затягування («діагностичних вправ»); паніки; дії («топтання»).

Провідною тезою тут буде така: саме Сірий носоріг для Галичини – Варшавський договір 1920 р. – став неминучістю і фактом, який прогавили у різний спосіб українські політики за умови двох важливих факторів. Першого – фактичного загарбання західноукраїнських земель Польщею, що його уможливила свої рішенням Верховна рада Антанти 25 червня 1919 р., санкціонувавши польську окупацію регіону, але не його анексію. До того ж 10 вересня підписали Сен-Жерменський договір з Австрією як наступниці австрійської частини Габсбурзької монархії, в якому зафіксували права Антанти на Східну Галичину, а 2 грудня ПМК відмовилася надати Польщі мандат на тимчасове управління Східною Галичиною. Другого – відсутності правових підстав виступати від імені УНР у міжнародних відносинах (невизнання Конституції 28 січня 1919 р. було невизнанням і самої УНР), що автоматично перетворив політичну і військову конвенції Варшавського договору в персональну унію очільників двох держав – Начальника держави (Ю. Пілсудського) і Головного Отамана (С. Петлюри). Відтак Варшавський договір 1920 р. як Сірий носоріг для західноукраїнської державності є результатом різних його типів, які запропонувала в своїй теорії М. Вукер³⁵.

Використавши *«ефект метелика»* Егбарга Лоренца, були з'ясовані особливості розвитку української культури в умовах функціонування ЗУНР–ЗОУНР. Відтак не можна з упевненістю стверджувати про «культуру ЗУНР – ЗОУНР», а слід говорити про окремі прояви культурного життя на Галичині в умовах воєнно-політичного конфлікту, зокрема українсько-польської війни. У культурному житті 1918–1919 рр. бракувало інституційної мережі (театри, музеї, бібліотеки тощо. «Культуру» ЗУНР–ЗОУНР можна трактувати культурою «без властивостей» (власне галицькою), репрезентанти якої обрали стра-

³⁵ *Idem*, Сірі носороги української революції. Очевидні загрози для західноукраїнської державності, які прогавили, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2744-ivan> - [accessed: 3.05.2020].

тегією орієнтацію на культуру загальноукраїнську, тим самим засвідчивши відсутність у культурному житті 1918–1919 рр. будь-яких проявів автономізму чи сепаратизму. Важко дається усвідомлення, що чи творці західноукраїнської державности повною мірою розуміли вагу культури, а це відкриває шлях до дискусії щодо розуміння, чи була в ЗУНР–ЗОУНР культурна політика. Насамкінець, культурне життя досліджуваного хронотопу закінчилося на рівні громадянського суспільства (а не, приміром, органів влади) і було воно своєрідною імітацією успішних культурних взірців попередньої доби, створених до початку Першої світової війни 1914 р.

Відтак констатується, що революційна доба 1914–1923 рр. була ще й добою насилля, зокрема масових вбивств. Тож і культура тієї доби закономірно чи ні, але найперше вона була *культурою убивства*, а у галицьких реаліях набувала ще й виразного антипольського звучання. Той феномен, що історично склався за умов воєнно-політичного конфлікту на Галичині 1918–1919 рр. насправді був не культурою у її широкому розумінні, а *культом*. Адже цей феномен на постімперському просторі Галичини в основі своїй мав простонародний характер і/або ідеалістичні мотиви, пов'язані з ієрархічним поділом світу на *sacrum* і *profanum*. Саме тому драма, зокрема й культурна, яка розігралася на Галичині у 1918–1919 рр., поряд (і завдяки ширшому контекстові *культури убивства* за доби Української революції 1914–1923 рр.) може бути ще й прикладом *культури вертепної драми*. Чи не тому, «галицька культурна ситуація» є зразком тогочасної «традиційної» карти світу, якої ще не торкнувся модернізм у всій його красі і/або потворности? Адже через латентний українсько-польський конфлікт на Галичині середини XIX – початку XX ст., зокрема й через кілька політичних убивств 1900–1910-х, які стали символами боротьби політичних культур двох «галицьких П'ємонтів», цього не відбулося. Тож політичні убивства М. Каганця, А. Потоцького, А. Коцка, Франца-Фердинанда (і навіть смерть І. Франка), через їх атрактивність і внесення детермінованого хаосу в українсько-польські взаємини на Галичині, вплинули на функціонування уявленої «культури ЗУНР–ЗОУНР». Її головним репрезентантом була *Homo Militaris* – «людина воююча»³⁶.

Пояснюючи фрактальні розмірності в досліджуваному хронотопі, констатовано, що моделі співробітництва українців з поляками, євреями і німцями на Галичині у середині XIX – першій половині XX ст. утворювали складну

³⁶ *Idem*, Ефект метелика, або чи була культура [в] ЗУНР–ЗОУНР?, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2770-ivan-monolatij-efekt-metelika-abo-chi-bula-kultura-v-zunr-zounr> [accessed: 15.05.2020].

«дірчасту» структуру, тобто були першим фрактальним утворенням у досліджуваному хронотопі. А що основною рисою фракталів є їхня самоподібність (тобто інваріантність кожного окремого об'єкта або їх ансамблю щодо групи масштабних перетворень), а вони можуть бути і не випадковими, характерною рисою міжетнічних угод і/або компромісів було те, що їх можна назвати *дивними атракторами Лоренца*. Зокрема українсько-польську співпрацю кінця XIX – початку XX ст. («Галицький компроміс»); українсько-єврейську сеймову і парламентську співпрацю 1873, 1907 і 1911 рр.; українсько-німецьку громадянську і військову співпрацю 1848–1849 і 1918–1923 рр., запропоновано розглядати як фрактали – апорії Зенона Елейського («Ахіллес і черепаха», «Стріла», «Стадіон»).

Фрактальним проявом у досліджуваному хронотопі є також категорія «соборність». Її фрактальна природа, по-перше, розширює специфіку цієї умоглядної ідеї української нації, по-друге, дає можливість виділити, структурувати певні націотворчі коди як систему очікувань, які функціонують в українському «соборницькому» просторі. Запропоноване бачення, що властивості фракталів як об'єктивного процесу змінюються у межах від чіткої регулярності до хаосу, категорія «соборність» як фрактал демонструє, з одного боку, межу «зону хаосу» (бездержавність) і, по-друге, формування «порядку з хаосу» (національну державність)³⁷. Категорія «соборність» у її інституційно-структурному вимірі на Галичині у середині XIX – першій половині XX ст. загалом може відповідати *трикутнику Серпінського*. З огляду на самоподібність інституцій української соборності у XIX–XX ст., варто зважити на *килим Серпінського*, який більшою мірою відповідає фрактальному виміру досліджуваного явища. Українська соборність трактується взаємно-однозначним і неперервним відображенням (з погляду теорії килима Серпінського), а тому її структури топологічно невідмінні (Головна Руська Рада 1848 р. у Львові, Головна Українська Рада 1914 р. у Львові, Українська Національна Рада 1918 р. у Львові, Українська Національна Рада 1941–1942 рр. у Львові, Українська Національна Рада у Києві 1941 р., Українська Національна Рада 1948–1992 рр. у системі державного центру УНР в екзилі). Категорія «соборність» у її фрактальній розмірності ще й почасти є ілюстрацією теорії Н. Н. Талеба про *антикрихкість*.

Фрактальним проявом у західноукраїнській етнополітичній сфері можна вважати поширення епідемічних захворювань, зокрема їх на Галичині можна описати як *тріадну криву* Хельге фон Коха. *Крива Коха* виразно демонструє

³⁷ Див.: *idem*, Категорія «соборність України» як фрактал, *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, т. 47, Чернівці 2023 (в друці).

особливості епідемій, адже на кожному новому етапі (1831, 1848–1849, 1856, 1892–1894, 1918–1919 рр.) алгоритм застосовується до всякої з ланок кривої, утвореної при першій генерації (зокрема, від першої холерної пандемії до наступних).

Важливими видаються мені й літературні проєкції західноукраїнської етнополітичної сфери на сучасне красне письменство, головним чином на літературу українську (хоча є й окремі твори польських авторів). Певною мірою саме сучасна література, твори якої є своєрідними пам'ятковими маркерами, засвідчують не лише стратегії читання і/або інтерпретаційні підходи у літературознавстві, а й місце досліджуваного хронотопу серед ностальгії, місць пам'яті і постколоніальної дійсності України³⁸. Зокрема це й тополи «спільного дому» етнонацій на Галичині, якого насправді ніколи не було, їх місць пам'яті і забуття, етнопериферійності тощо. Тож немає нічого дивного, що ті або ті сюжети з історії західноукраїнської етнополітичної сфери фігурують у сучасних книжкових публікаціях українських і зарубіжних авторів. Ці автори (ре)конструюють історію Галичини, насамперед, обравши за відправну точку міста регіону. Відтак міста (Львів, Станиславів, Коломия, Чортків, Перемишль) не просто стали архітектурним тлом, сукупністю історичних обставин, багато декорованою сценою для літературних творів, а перетворилися на безособових персонажів, які виявили себе в колективних уявленнях різноетнічних містян. Зокрема у прозі Юрій Винничука, Сфія. Андрухович, Роман Іваничука, Василь Махна і Лукаш Сатурчака міститься поєднання національних і гендерних аспектів, визначення ідентифікаційного простору, індивідуальної і групової пам'яті. Зокрема тут показовими є відгомони «габсбурзького міту» про щасливе і мирне життя поліетнічного населення Галичини за часів Габсбурзької монархії, майже не помітні сторінки історії ЗУНР–ЗОУНР (однак «виразні» Визвольні змагання початку 1920-х у галереї їх творців), спроби втілення у Другій Речіпосполитій націоналізаційного соціально-політичного проєкту, який не надто толерував поліетнічність та полікультурність міст, аж до 1939 р., який став початком смерті для світу «старої» Галичини, розчавлених двома приязними до себе тоталітаризмами – комуністичним і нацистським. А далі – фіналізація «старого життя»: назрівання українсько-польського конфлікту і його руйнівний вибух під час нацистської окупації, а відтак – суперечності

³⁸ Див.: *idem*, Від міста-перехрестя до міста-жертви: Львів у романі Юрія Винничука „Танго смерті”, „Місто: історія, культура, суспільство” 2020, № 9 (2), с. 141–154; *idem*, *Erozja postpamięci czy „pamięć mobilizacyjna”? Polityka i tekst artystyczny w wizji Przemysła Łukasza Satureczaka*, „Zeszyt Naukowy Prac Ukrainoznawczych” 2021, t. 6, s. 85–104.

і конфлікти на українсько-польському пограниччі. Тож домінуючими у цих творах і цій частині монографії є різносюжетні прояви етноконфліктної взаємодії, хоча й не лише, сказати б, конфліктогенний потенціал західноукраїнської етнополітичної сфери. Зокрема про це йдеться у авторських рецензіях і розмислах на сучасний доробок українських (Мирослав Дністрянський, Ігор Набитович, Сергій Герман) і польських авторів (Ґжеґоґ Ґауден³⁹), які присвячені як історичним процесам і окремим подіям (заселення Українських Карпат, польсько-українська війна 1918–1919 рр., листопадовий 1918 р. погром у Львові), так і гронові персоналій (Іван і Володислав Федоровичі, Дарія Віконська). Особливості досліджуваного явища дозволяють стверджувати, що для сучасної літератури саме історія є ключем до сучасності, відлунням (і першим, і другим, і третім), якої є спільні та відмінні образи неіснуючої нині західноукраїнської етнополітичної сфери.

Переконаний, що висловлені авторські розмисли про ті або ті факти й події сприятимуть критичному переосмисленню вже відомих сюжетів міжетнічної взаємодії у західноукраїнському регіоні, доповнюватимуть сучасне розуміння місця і ролі етнофорів, історично складену культуру їхнього співіснування і конфронтації, увиразнюватимуть сильні і слабкі сторони інтерпретаційних підходів щодо етнополітичної сфери, її тожсамостей і потенціалів.

ABSTRACT

WEST-UKRAINIAN ETHNO-POLITICAL SPHERE: IDENTITIES, POTENTIALS,
INTERPRETATIONS (RESULTS OF THE STUDY OF RETROSPECTIVE POLITOLOGY)

West-Ukrainian ethnopolitical sphere as a particular scientific problem still remains mostly out of the focus of scholars, both Ukrainian and foreign. The explication of interethnic processes in it embodies the object of knowledge that contributes to the study of the phenomenon of intergroup interactionism. The basis of the studied ethnopolitical sphere – in the period of annexation of Western lands to the Habsburg monarchy, and thus in the post-imperial space – in the period of formation of national states of Central and Eastern Europe, marked by active struggle of individual ethnic groups until World War II. This, on the one hand, determined the need to study the chosen problem, on the other – its importance in the form of a interdisci-

³⁹ *Idem*, „Ким був той піаніст?": Ґауденові застереження – українські ремінісценції (рец.: Ґауден, Ґжеґоґ. Львів: кінець ілюзій. Оповідь про листопадовий погром 1918 року. / Переклад з польської Андрія Павлишина. Львів: Човен, 2020. 528 с.), „Медіафорум", Чернівці 2020, т. 8, с. 209–215.

plinary study. The first part, „Identities”, contains reflections on the discourses of the Western Ukrainian ethno-political sphere identities begin with clarifying the specifics of the conditional triangle of identities of „others” – the largest ethnic communities in the region: Poles, Jews and Germans. The second part, „Potentials”, focused mainly on the features of the imperial space, in particular in Galicia of the late Habsburg era, its second part – looks at the specifics of the ethnopolitical sphere in the post-imperial space, the era of nation-building on the ruins of the Habsburg monarchy, including West-Ukrainian People’s Republic (ЗУНР). The third part, „Interpretations” is devoted to the author’s proposals for understanding the specifics of the Western Ukrainian ethnopolitical sphere of 1918–1923 on the basis of modern theories of „Black Swan”, „Gray Rhino”, „butterfly effect”. The problem-chronological composition of this article, the content and main provisions of which „depict” group (“community”) and personal (individual) portrait of ethnic political actors, is seen as a “bridge” that spans from the late eighteenth century to the present.

KEYWORDS:

ethnopolitical sphere, politicization of ethnicity, politics of memory, Western Ukrainian region, Galychyna

STRESZCZENIE

ZACHODNIUKRAIŃSKA SFERA ETNOPOLITYCZNA: TOŻSAMOŚCI, POTENCJAŁY, INTERPRETACJE (WYNIKI BADANIA Z ZAKRESU POLITOLOGII RETROSPEKTYWNEJ)

Zachodnioukraińska sfera etnopolityczna jako szczególny problem naukowy wciąż pozostaje w większości poza zasięgiem zainteresowania badaczy, zarówno ukraińskich, jak i zagranicznych. Analiza procesów międzyetnicznych przyczynia się do badania zjawiska interakcjonizmu międzygrupowego. W artykule przedstawiona jest sfera etnopolityczna, od okresu wcielania ziem zachodnich do monarchii habsburskiej, a więc w przestrzeni postimperialnej, gdy kształtowały się państwa Europy Środkowo-Wschodniej, naznaczonej aktywną walką poszczególnych grup etnicznych aż do II wojny światowej. To z jednej strony przesądziło o potrzebie zbadania wybranego problemu, z drugiej – o jego wadze w formie interdyscyplinarnego opracowania. Część pierwsza, zatytułowana „Tożsamości”, zawiera refleksje nad dyskursami zachodnioukraińskiej sfery etnopolitycznej tożsamości i rozpoczyna się od wyjaśnienia specyfiki warunkowego trójkąta tożsamości „innych” – największych społeczności etnicznych regionu: Polaków, Żydów i Niemców. Część druga, „Potencjały”,

koncentrowała się głównie na cechach przestrzeni imperialnej, w szczególności w Galicji późnej epoki Habsburgów, oraz dotyczyła specyfiki sfery etnopolitycznej w przestrzeni postimperialnej, epoki budowania państw narodowych na ruinach monarchii habsburskiej, zwłaszcza w Zachodniej Ukraińskiej Republice Narodowej (ЗУНР). Część trzecia, „Interpretacje”, poświęcona jest autorskim propozycjom zrozumienia specyfiki zachodnioukraińskiej sfery etnopolitycznej lat 1918–1923 na podstawie współczesnych teorii „czarnego łabędzia”, „szarego nosorożca”, „efektu motyla”. Problemowo-chronologiczna kompozycja tego artykułu, którego treść i główne zapisy „przedstawiają” portret grupowy („społeczność”) i osobowy (indywidualny) portret etnicznych aktorów politycznych, kończy się jako „pomost” rozciągający się od końca XVIII wieku do współczesności.

SŁOWA KLUCZOWE:

sfera etnopolityczna, upolitycznienie etniczności, polityka pamięci, region zachodnioukraiński, Galicja

AUTOR:

Іван Монолатій – prof. zw., dr hab. nauk o polityce, profesor w Zakładzie Politologii Przykarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyki w Iwano-Frankowsku, Ukraina; <https://orcid.org/0000-0002-8963-774X>